

Eettistä tietopolitiikkaa tekoälyn aikakaudella

Valtiovarainministeriön julkaisussa Suomi tarvitsee tietopolitiikkaa. (Valtiovarainministeriön julkaisu 39/2017.) kuvataan kohdassa ”Tiedon säilyttäminen ja hävittäminen” erinomaisesti se näkökulma, joka museosektorilla on suhteessa tietopolitiikkaan: ”Ajankohtainen ja aiempaakin vaikeampi kysymys siitä, miten löytää datamassoista olennainen tieto ja pystyä arvioimaan sen oikeellisuus ja laatu. Digitaalistenkin dataa on organisoitava, luotava sille rakenteita ja kuvailtava dataa monipuolisilla metatiedoilla.

Tarvitaan yhteiskunnallista keskustelua myös siitä, mitä tietoa on tarpeen säilyttää jonkin tietyn määräajan, mikä arkistoida pysyvästi ja mikä on syytä hävittää. Tämä on osaltaan taloudellinen kysymys, sillä digitaalistenkin tietojen ylläpitäminen käyttökelpoisina aiheuttaa kustannuksia. Asiaa pitäisi kuitenkin tarkastella yli päiväkohtaisten pulmien ajatellen tulevaisuutta, historiaa ja tallennetun tiedon merkitystä osana ihmiskunnan muistia.

Tietojen säilyttäminen ja hävittäminen kertoo yhteiskunnan arvoista. Valintoja tehdään siitä, mikä jälki meistä halutaan jättää ja jää yksilöinä ja yhteiskuntana. Kysymys on myös siitä, miten todenmukainen se jälki on.”

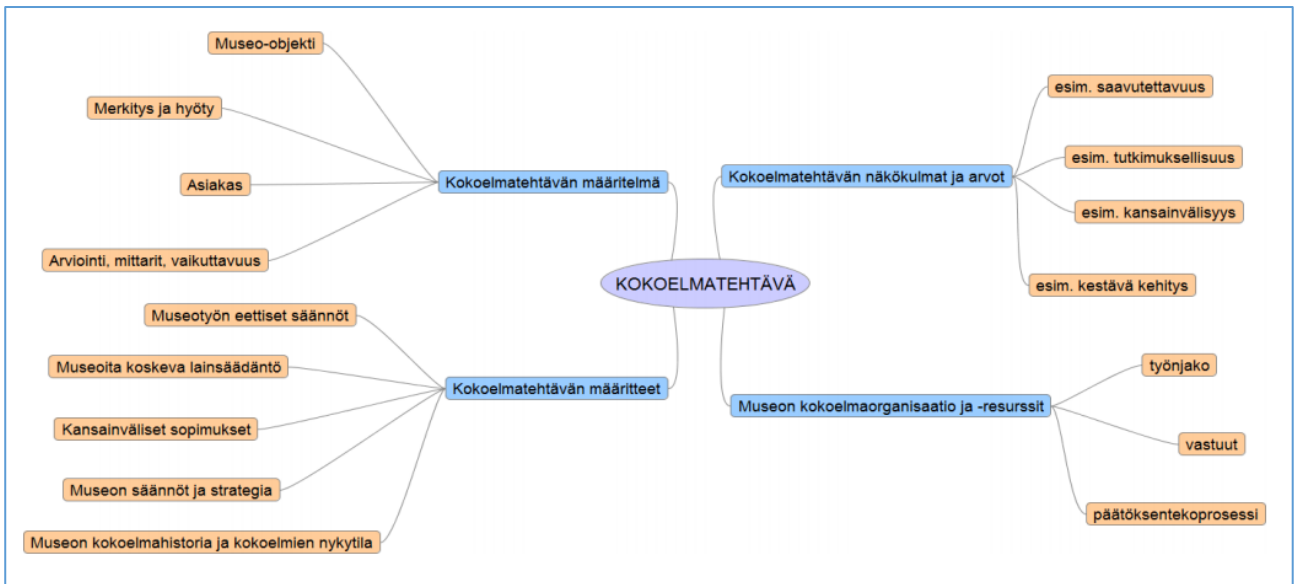
(http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80851/39_2017_Suomi%20tarvitsee%20tietopolitiikka_kansilla.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

Itse tietopolitiittisen selonteon valmistelussa tämä säilytettävän tiedon valintaa koskevat keskustelut näyttää jääneen toistaiseksi hyvin vähäiseksi. Ainoastaan OKM on tuonut esille tähän aihepiiriin liittyviä näkökantoja. (Esimerkiksi tietoprosessin kuvaus keskusteludokumentissa

https://docs.google.com/presentation/d/1-QbB4o5LoCwsNyGhyOMgh1asV_MyBYKAdab1eWwF9Rs/edit#slide=id.p3.)

Museoiden perinteinen lähestyminen tähän aihepiiriin on tapahtunut kokoelmapolitiikan kautta. Jokaisella museolla on kokoelmapolitiikka. Kokoelmapolitiikka määrittelee museon kokoelmatehtävän ja sen hoitamiseen liittyvät linjaukset, perustelut, käytännöt, prosessit ja yksityiskohdat. Se kuvaa aiempia käytäntöjä, nykytilaa ja tulevaisuuden tavoitteita kokoelmatehtävän hoitamisessa. Kokoelmapolitiikka toimii sekä linjauksena tavoitteista ja toimintatavoista, että käsikirjana ja ohjeena tehtävän toteuttamiseen.

Museoiden kokoelmatehtävään liittyvät käsitteet on esitetty seuraavassa kuvassa.

Lähde: <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/kokoelmapolitiikan-muistilista-museoille.pdf>

Kokoelmapolitiikka kattaa tyypillisesti kokoelmatehtävän lisäksi seuraavat toiminta-alueet:

- tallennus ja kartunta,
- kokoelmien hallinta,
- kokoelmien hoito sekä
- kokoelmien saavutettavuus ja käyttö.

Kokoelmapolitiikat käsittelevät joiltakin osin samoja alueille kuin tietopolitiikka. Kokoelmapolitiikat käsittelevät myös laajasti tiedon hallintaa. Kokoelmapolitiikassa on erityinen ulottuvuus, jota tietopolitiikassa ei ole, on keskittyminen museo-objektien ja niihin oleellisesti liittyvän datan valintaan. Museoissa tehdään koko ajan valintaa siitä, mitä tietoa tästä päivästä jää tutkittavaksi tulevaisuudessa ja minkä perusteella historiaa voi kirjoittaa. Tässä suhteessa on tärkeää käydä yhteiskunnallista keskustelua siitä, mitä tietoa säilytetään ja mitä ei. Kysymys on siitä, kenen historiaa tallennetaan.

Museosektorin kannalta julkiseen dataan liittyy samat mahdollisuudet dataa yhdistelemällä saada uutta tietoa kuin muillakin sektoreilla. Vastaavasti saman asian käänköpuolena on huoli ja yksityisyyden suojelun tarve liiallisesta henkilötietojen yhdistämisestä aiheutuvista riskeistä ongelmista. Viimeaikaisessa keskustelussa on yksityisyyden suojan osalta käytetty slogania ”Oikeus tulla unohdetuksi”, mikä on tarkoittanut yksityisen ihmisen oikeutta vaatia poistamaan henkilökohtaista tietoa eri rekistereistä. Museosektorilla on historian säilyttämistehtävän vuoksi nostettu esiin myös vastakkainen slogan ”Oikeus tulla muistetuksi”. Tällä tarkoitetaan tarvetta säilyttää henkilötietoja merkityksellisissä kohdissa. Kaikkea dataa ei tulisi anonymisoida. Mitä tehdään valokuvalla, josta ei tiedetä keitä siinä on ja missä tilanteessa se on otettu? Minkälainen historiallinen todistusvoima tällaisella dokumentilla on?

Digitaalisen tiedon löydettävyyden on keskeinen kysymys, joita tietopolitiikassa myös tulisi käsitellä. Hyvälaatuisen ja yhteneväisen metatiedon merkitys korostuu Tässä suhteessa Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) ja Finto -hankkeissa tehty työ metatiedon yhtenäistämiseksi on ensiarvoisen tärkeää. Tätä työtä tulisi jatkaa ja laajentaa se koskemaan myös sellaisia toiminnan alueita, joissa tällaista yhtenäistämistä ei vielä ole tehty.

Digitaalisessa muodossa olevan tiedon säilyminen on myös entistä keskeisimpi asia tiedon digitalisoinnin edetessä. Tässä suhteessa KDK hankkeessa kehitetty digitaalisen pitkäaikaissäilytyksen ratkaisun käytön laajentaminen on niin ikään tärkeä panostuksen alue.

Tietopolitiikan yhteydessä on aivan oikein painotettu etiikan merkitystä. Tosin tässä yhteydessä on kuitenkin muistettava, että eettiset järjestelmät ja käsitykset kulloinkin noudatettavasta etiikasta vaihtelevat eri aikoina ja eri yhteiskunnissa. Ne vaihtelevat myös eri toimijoiden kesken. Sosiaalisen median palvelualustan tarjoajan etiikka on erilaista kuin esimerkiksi valtion etiikka. Valtion välineenä on lainsäädäntö, jolla toimintatapoja voidaan yrittää ohjata. Museoalalla kokoelmapolitiikka yleensä luettelee ne lait ja eettiset ohjeet, joita museo noudattaa toiminnassaan.

Tekoälyn osalta museoala ei periaatteessa poikkea muiden alojen tilanteesta. Tekoäly nähdään samalla tavalla mahdollisuutena oman toiminnan kehittämiseen, palvelujen parantamiseen ja uusien palvelujen luomiseen. Museoissa objekteihin liittyvä data on vielä suurelta osin fyysisessä muodossa. Erityisesti fyysisessä muodossa olevan data muuttamisessa digitaaliseen muotoon nähdään tekoälysovelluksilla ja ohjelmistorobotiikalla olevan suuria mahdollisuuksia. Tällä hetkellä huolena on, että aineistot saataisiin digitaaliseen muotoon mahdollisimman nopeasti ja sitä kautta hyödyttämään ja rikastamaan tutkimusta, ihmisten arkea, liiketoimintaa jne. Kaiken digitoitavissa olevan datan digitointi mahdollistasi samalla siirtymisen kokonaan sähköisiin prosesseihin. Tällä hetkellä joudutaan viemään rinnakkain sekä sähköisiä, että manuaalisia prosesseja, mikä ei ole kustannustehokasta.